

(इंग्रजीत टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठी अनुवाद)

मुंबई येथील मा. उच्च न्यायालयाच्या न्यायाधिकारात

फौजदारी अपिलीय अधिकारीता

फौजदारी अपिल क्रमांक 965/2004

मनोज शंकर देशपांडे

वय:36 वर्षे, व्यवसाय:सध्या निलंबित

राहणार - संगवी, प्रथमेश अपार्टमेंट,

शितोळे नगर, पुणे-411 027.

..... अपीलकर्ता

विरुद्ध

महाराष्ट्र राज्य,

लाचलुचपत प्रतिबंधक विभाग, पुणे

यांच्या सांगण्यावरून प्रतिवादी

अपीलकर्त्यासाठी - ज्येष्ठ वकील श्री. राजीव पाटील, श्री. समीर सिंग आणि श्री. ओजस

कोचारेकर यांचेसह, श्री. निखिल कुलकर्णी यांचे निर्देशावरून.

प्रतिवादी-राज्यासाठी - एपीपी श्री. बलराज बी. कुलकर्णी,

न्यायमंच : न्यायमूर्ती एम. एम. साठ्वे

न्यायनिर्णयासाठी राखून ठेवल्याची तारीख : 19 सप्टेंबर 2025

न्यायनिर्णय घोषित केल्याची तारीख : 7 नोव्हेंबर 2025

न्यायनिर्णय :

1. विशेष न्यायाधीश, पुणे यांनी भ्रष्टाचार प्रतिबंधक कायद्यांतर्गत दिनांक

23/07/2004 रोजी विशेष खटला क्रमांक 14/2002 मध्ये दिलेल्या निर्णयाला आणि

आदेशाला आव्हान देत आरोपीने स्वतः हे अपील दाखल केले आहे. सदर आक्षेपित

निकाल आणि आदेशानुसार, अपीलकर्त्याला भ्रष्टाचार प्रतिबंधक कायदा, 1988 (थोडक्यात 'पी. सी. कायदा') च्या कलम 7 अन्वये दोषी ठरवले आणि त्याला एक वर्ष आणि सहा महिन्यांच्या सश्रम कारावासाची शिक्षा ठोठावली आणि रु. 2000/- दंड ठोठावला आणि कसूर झाल्यास त्याला पुढील तीन महिन्यांसाठी आणखी सश्रम कारावासाची शिक्षा. अपीलकर्त्याला कलम 13 (1) (डी) सह वाचन केलेल्या 13(2) पी. सी. कायदानुसार अंतर्गतही दोषी ठरवले गेले. आणि त्यासाठी त्याला एक वर्ष आणि सहा महिन्यांच्या कालावधीसाठी सश्रम कारावासाची शिक्षा आणि रु. 2000/- दंड भरण्याची शिक्षा ठोठावली आणि कसूर झाल्यास त्याला पुढील तीन महिन्यांसाठी कठोर कारावासाची शिक्षा भोगावी लागेल. दोन्ही शिक्षा एकाच वेळी भोगण्याचे निर्देश दिले जातात.

2. अभियोग पक्षाचे प्रकरण थोडक्यात खालीलप्रमाणे आहे.

2.1 तक्रारदार (बबन मारुती बांबले) माणिक-डोह धरणात इतर गावकऱ्यांसह मासेमारीचा व्यवसाय करायचा. गावकऱ्यांनी मासेमारी करण्यासाठी सहकारी संस्था स्थापन केली होती. तक्रारदार या सोसायटीचा सदस्य होता. मच्छिमारांना मासेमारीशी संबंधित विविध कारणांसाठी सरकारकडून अनुदान मिळत असे. तक्रारदाराने सहाय्यक मत्स्यव्यवसाय विकास अधिकारी, जुन्नर यांच्याशी संपर्क साधला होता आणि रु. 3000/- च्या अनुदानाच्या मान्यतेसाठी अर्ज दाखल करण्यासाठी अपीलकर्त्याशी संपर्क साधला होता. 25/04/2001 रोजी तक्रारदाराने अपीलकर्त्याची भेट घेतली

आणि अनुदानाची चौकशी केली. अनुदानासाठीचा अर्ज मंजूर करण्यात आला आहे, परंतु रु. 1500/- ची लाच दिल्याशिवाय अपीलकर्ता ही रक्कम जारी करणार नाही, अशी माहिती अपीलकर्त्याने दिली. तक्रारदाराकडे इतकी मोठी रक्कम नसल्यामुळे तो परत आला. 14/05/2001 रोजी, तक्रारदार पुन्हा जुन्नर येथील अपीलकर्त्याच्या कार्यालयात गेला आणि त्याने सांगितले की तो अनुदान मिळविण्यासाठी रु. 1500/- ची लाच देण्याच्या स्थितीत नाही आणि त्याने रक्कम कमी करण्याची विनंती केली. अपीलकर्त्याने माघार घेतली नाही आणि सांगितले की रु. 1500/- ची लाच द्यावी लागेल, अन्यथा तो अनुदानाचा डिमांड ड्राफ्ट (डीडी) देणार नाही. त्यानंतर तक्रारदाराने अपीलकर्त्याला सांगितले की तो पुढील भेटीत ही रक्कम आणेल.

2.2 16/05/2001 रोजी तक्रारदार पुणे येथील लाचलुचपत प्रतिबंधक विभाग (ए. सी. बी.), पुणे येथील कार्यालयात गेला आणि तक्रार सांगितली. तक्रार लिहून घेण्यात आली आणि ए.सी.बी. च्या पोलीस निरीक्षकांनी (पी. आय.) सापळा रचण्याचा निर्णय घेतला. त्याच दिवशी समाजकल्याण विभाग, पुणे यांचे कार्यालयातून दोन पंचांना बोलावण्यात आले. त्यांची एकमेकांशी ओळख करून देण्यात आली. त्यांना तक्रार समजावून सांगितली गेली. पंचांनी तक्रार वाचली आणि त्यावर स्वाक्षरी केली. त्यानंतर पी. आय. यांनी अँथ्रासीन पावडरची वैशिष्ट्ये स्पष्ट केली आणि आवश्यक सूचना दिल्या. रु. 1500/- किमतीच्या नोटा तक्रारदाराकडून घेतल्या गेल्या. त्या अँथ्रासीन पावडरने माखल्या गेल्या. अतिनील दिव्याच्या खाली त्याची वैशिष्ट्ये स्पष्ट केली गेली आणि

सापळा कार्यान्वित करण्यासाठी आवश्यक सूचना देण्यात आल्या. सापळ्यापूर्वीचा पंचनामा तयार करण्यात आला. सापळा टाकणाऱ्या पक्षाला बोलावण्याचा संकेत निश्चित करण्यात आला आणि तक्रारदार दोन पंच आणि तपास अधिकाऱ्यासह अपीलकर्त्याच्या जुन्नर येथील कार्यालयात गेला. तक्रारदार आणि पंच क्रमांक 1 अपीलकर्त्याच्या कार्यालयात गेले आणि सापळा टाकणाऱ्या पक्षाच्या इतर सदस्यांनी सुरक्षित अंतर ठेवून त्यांचे मागे गेले.

2.3 तक्रारदाराने अपीलकर्त्याशी संपर्क साधला, भाषण सुरू केले. त्यानंतर अपीलकर्त्याने लाच मागितली, ज्यानंतर तक्रारदाराने त्याच्या उजव्या हाताचा वापर करून त्याच्या शर्टच्या खिशातून रु.1500/- किमतीच्या अँथ्रासीन पावडरने माखलेल्या नोटा काढल्या आणि त्या अपीलकर्त्याकडे सुपूर्द केल्या, ज्याने सदर रक्कम स्वीकारली आणि दोन्ही हातांनी नोटा मोजल्या. अपीलकर्त्याने सदर रक्कम त्याच्या टेबलच्या ड्रॉवरमध्ये ठेवली आणि त्यानंतर रु. 3000/- चा डी. डी. तक्रारदाराला सुपूर्द केला आणि पावती दिली. त्यानंतर तक्रारदार कार्यालयातून बाहेर आला आणि त्याने ठरलेला संकेत दिला. पंच क्रमांक 2 सह सापळा टाकणाऱ्या पथकाने अपीलकर्त्याच्या कार्यालयात धाव घेतली आणि त्याला पकडले. लाचेची रक्कम ड्रॉवर मधून जप्त करण्यात आली. तपासाअंती, नोटा सापळा - पूर्व पंचनामामध्ये नमूद केलेल्या नोटांच्या संख्यांशी जुळत असल्याचे आढळून आले. आरोपींच्या हातांची अतिनील दिव्याच्या खाली तपासणी करण्यात आली. निळ्या रंगानी नोटा चकाकत असल्याचे आढळून आले.

ड्रॉवरमध्ये ज्या कागदावर नोटा ठेवल्या होत्या, तो कागदही निळ्या रंगात चमकताना आढळून आला. सापळ्यानंतरचा पंचनामा तयार करण्यात आला. गुन्हा नोंदवला गेला आणि अपीलकर्त्याला अटक करण्यात आली. अपीलकर्त्याविरुद्ध आरोप निश्चित करण्यात आले. अपीलकर्त्याने अपराध नाकबूल केला आणि खटला चालवण्याची मागणी केली.

3. साक्षीदारांच्या उलटतपासणीतून आणि फौजदारी प्रक्रिया संहिता, 1973 ('सी आर पी.सी.' थोडक्यात) च्या कलम 313 अंतर्गत नोंदवलेल्या त्याच्या जबाबातून अपीलकर्त्याचा बचाव असा दिसून येतो की 'ओधाप' जाळ्याच्या मदतीने माणिक-डोह धरणात मासेमारी करण्यासाठी प्रलंबित परवाना शुल्कासाठी अपीलकर्त्याने रु.1500/- ची रक्कम स्वीकारली होती आणि ही रक्कम कायदेशीररित्या वसूल करण्यायोग्य होती. अपीलकर्त्याने फौजदारी दंड संहितेच्या कलम 313 अंतर्गत त्यांच्या प्रश्न/उत्तर क्र. 33 अंतर्गत म्हटले होते की सरकारने तक्रारदाराच्या भावाला 5 वर्षांसाठी मासेमारीचे कंत्राट दिले होते, जे रद्द करण्यात आले आणि सुरक्षा रक्कम जप्त करण्यात आली आणि प्रलंबित कंत्राटाची रक्कम वसूल करण्यासाठी आदेश जारी करण्यात आले. त्यामुळे तक्रारदार त्रस्त करत होता. तक्रारदार आणि त्याचा भाऊ वैध परवान्याशिवाय धरणात मासेमारी करत होते आणि त्यामुळे तक्रारदाराची बोट सरकारने जप्त केली आणि त्यामुळे अपीलकर्त्याला चुकीच्या पद्धतीने गोवले गेले आहे.

4. अभियोग पक्षाने चार साक्षीदार तपासले. सरकारी साक्षीदार (पीडब्लू)

क्रमांक 1 हा तक्रारदार-बबन मारुती बंबले आहे. पीडब्लू-2 हा नासिर राजमोहम्मद शेख आहे, जो पंच क्रमांक 1 आहे, जो संबंधित वेळी तक्रारदारासोबत अपीलकर्त्याच्या कार्यालयात गेला होता. पी. डब्ल्यू.-3 हे मोहन बापूसाहेब फडतारे आहेत जे मंजुरी देणारे अधिकारी आहेत. पी. डब्ल्यू.- 4 हे गणपत विठोबा निकम आहेत जे संबंधित वेळी ए.सी.बी. पुणे येथे पोलीस निरीक्षक (पी. आय.) होते आणि जे तपास अधिकारी (आय. ओ.) होते.

सादरीकरणे

5. मी अपीलकर्त्याची बाजू मांडणारे ज्येष्ठ वकील श्री. राजीव पाटील आणि राज्यासाठीचे विद्वान एपीपी श्री. बलराज बी. कुलकर्णी यांचे म्हणणे ऐकले आहे.

6. अभियोगाचे प्रकरण स्वीकारणे अशक्य आहे, असे अपीलकर्त्याची बाजू मांडणारे ज्येष्ठ वकील श्री. पाटील यांनी सादर केले. पी. डब्ल्यू.-2 पंच साक्षीदाराने कबूल केले आहे की परवान्याबाबत तक्रारदार आणि अपीलकर्ता यांच्यात दीड तास चर्चा सुरू होती. अनुदानाच्या रकमेचा डी. डी. स्वच्छ आणि निळी चकाकी नसलेला आढळून आला. त्यांनी सादर केले की स्पष्टपणे डी. डी. जारी करण्यात आला आणि अँथ्रॅसीनने माखलेल्या नोटांची देवाणघेवाण न करता तक्रारदाराकडे सुपूर्द करण्यात आला आणि म्हणूनच, अपीलकर्त्याने सार्वजनिक कर्तव्य बजावताना कोणताही अनुचित फायदा मिळवण्याचा प्रयत्न केला असे म्हणता येणार नाही. त्यांनी सादर केले की मासेमारी सुमारे 8 ते 10 व्यक्तींच्या मासेमारी गटाद्वारे केली जाते, ज्यासाठी परवाना शुल्क प्रति व्यक्ती

रु. 200/- होते आणि उक्त रक्कम प्रलंबित असल्याने ती रक्कम रोख स्वरूपात दिली गेली. त्यांनी असे सादर केले की कोणीही व्यक्ति आपल्या शुध्दीत असताना लाचेच्या रकमेची पावती मागणार नाही. पीडब्लू-1-तक्रारदाराने त्याच्या उलटतपासणीत कबूल केले आहे की त्याने सापळ्यादरम्यान रु. 1500/- ची 'पावती' मागितली होती-ज्यासाठी अपीलकर्त्याने उत्तर दिले होते की तक्रारदाराने उर्वरित रु. 500/- आणावे आणि नंतर तो पावती जारी करेल. त्यांनी सादर केले की उपरोक्त रकमेचा डी.डी.हा अंश्रासीन पावडरने दूषित आढळला नाही हे पी. डब्ल्यू.-4-आय. ओ. ने देखील मान्य केले आहे. त्यामुळे हे सादर केले जाते की स्पष्टपणे तक्रारदाराला डी. डी. आधीच जारी करण्यात आला होता आणि रु. 1500/- भरण्याचा व्यवहार नंतर झाला होता, ज्याच्याबद्दल रक्कम कोणत्या कारणासाठी दिली गेली याबद्दल बरीच शंका आहे. त्यांनी सादर केले की अपीलकर्त्याने स्वतः अनुदानाच्या मान्यतेबाबत माहिती दिली होती. त्याने सादर केले की तक्रारदाराने कबूल केले आहे की त्याचे जाळे जप्त करण्यात आले होते आणि त्याचा परवाना कालबाह्य झाला होता. त्यांनी सादर केले की, त्याच्या भावाचा करार रद्द केल्याबद्दल आणि तक्रारदाराची बोट जप्त केल्याबद्दल तक्रारदाराला विभागाशी वैर बाळगण्याचे कारण होते, असे उपरोक्त कबुलीजबाब आणि बचाव पक्षाच्या प्रकरणाशी जोडले गेले आहे, जे अपीलकर्त्याच्या चुकीच्या पद्धतीने गोवले गेल्याचा निष्कर्ष काढण्यासाठी पुरेसे आहे . खटल्याच्या समर्थनार्थ त्यांनी खालील निकालांवर भर दिला :

(ए) सीता राम विरुद्ध राजस्थान राज्य [(1975) 2 एस. सी. सी. 227]

(बी) श्री सरदारखान रहीमखान पठाण विरुद्ध महाराष्ट्र राज्य [(1982) 1 बॉम सी. आर. 319]

7. दुसरीकडे, राज्यासाठीचे विद्वान एपीपी श्री. कुलकर्णी यांनी आक्षेपित निकाल आणि आदेशाचे समर्थन केले. त्यांनी सादर केले की मागणी करणे, स्वीकारणे आणि मंजूरी योग्यरित्या सिद्ध झाली आहे. त्यांनी सादर केले की फिर्यादीने लाच मागण्याच्या प्रकरणाला पुष्टी दिली आहे. त्यांनी सादर केले की जर तक्रारदाराकडे परवाना नसेल, तर त्याच्या बाजूने अनुदान कसे जारी केले गेले, यावर विचार करणे आवश्यक आहे. मंजूरी योग्य प्रकारे देण्यात आली होती आणि ती वादग्रस्त नाही, असे त्यांनी सादर केले. त्यांनी सादर केले की तक्रारदाराकडे वैध परवाना नसल्यामुळे, अपीलकर्त्याने अनुदान जारी करण्यासाठी लाच मागितली. त्यांनी सादर केले की अपीलकर्त्याने 8 महिन्यांच्या विलंबानंतर निवेदन केले आणि परवाना शुल्कासाठी रु. 1500/- स्वीकारण्याचा सिद्धांत मांडला, जो आणखी काही नसून नंतरचा विचार आहे. परवाना शुल्कासाठी रु. 1500/- स्वीकारण्याचा हा सिद्धांत कोणत्याही साक्षीदाराला तपासून बचाव पक्षाद्वारे सिद्ध केला गेला नाही. हे देखील सिद्ध झाले नाही की सुमारे 8 ते 10 व्यक्तींच्या परवान्याची रक्कम प्रति व्यक्ती रु. 200/- प्रमाणे प्रलंबित होती. त्यांनी सादर केले की हा सिद्धांत वैध आहे असे गृहीत धरले तर, परवाना नूतनीकरणासाठी अर्ज करण्याची प्रक्रिया आहे आणि सरकारी अधिकारी केवळ अशा नूतनीकरणासाठी रोख रक्कम स्वीकारू शकत नाही. त्यांनी सादर केले की पी. सी.

कायद्याच्या कलम 20 आणि भारतीय पुरावा कायद्याच्या कलम 114 अंतर्गत अनुमान अभियोग पक्षाच्या बाजूने आहे. त्यांनी सादर केले की सीता राम आणि श्री सरदारखान रहीमखान पठाण (सुप्रा) यांचे निर्णय तथ्यांच्या आधारावर वेगळे आहेत.

कारणे आणि निष्कर्ष

8. मी परस्परविरोधी सादरीकरणे काळजीपूर्वक विचारात घेतली आहेत. मी अभियोग पक्षाच्या साक्षीदारांच्या साक्षपुराव्यांचे अवलोकन केले आहे. मी आक्षेपित निकाल आणि फौजदारी प्रक्रिया संहितेच्या कलम 313 अंतर्गत नोंदवलेल्या अपीलकर्त्याच्या निवेदनाचेही अवलोकन केले आहे.

9. पीडब्लू-1-तक्रारदाराने त्याच्या सर - तपासणी मध्ये म्हटले आहे की, 16/05/2001 रोजीच्या सापळ्याच्या तारखेला तो ए. सी. बी. पुणे येथील कार्यालयात गेला, तक्रार दाखल केली, जेव्हा दोन पंचांना बोलावले गेले, तक्रार त्यांना समजावून सांगितली गेली, रु. 1500/-च्या नोटा त्याच्याकडून घेतल्या गेल्या आणि त्यावर अँथ्रॅसीनची पावडर लावली गेली आणि सापळा लावण्याची प्रक्रिया स्पष्ट केली गेली. त्यांनी सांगितले की तक्रारदार, पंच आणि आय. ओ. यांच्यासह छापा टाकणारा गट दुपारी 3.15 वाजता जुन्नर येथील बाजारपेठेत पोहोचला. तो आणि पीडब्लू-2 हे अपीलकर्त्याच्या कार्यालयात गेले. अपीलकर्त्याने त्यांना प्रतीक्षा करण्यास सांगितले. त्यामुळे ते व्हरांड्यातील बाकावर बसले. काही काळानंतर, अपीलकर्त्याने त्यांना आत बोलावले. तक्रारदाराने लाच रक्कम आणली आहे का, असे अपीलकर्त्याने विचारले.

त्यानंतर तक्रारदाराने सांगितले की तो लाच रक्कम घेऊन आला आहे. त्यानंतर अपीलकर्त्याने तक्रारदाराला 1/- रुपयाचे रेव्हेन्यू स्टॅम्प आणण्यास सांगितले. अपीलकर्ता आणि पीडब्लू-2 कार्यालयाबाहेर आले. छापा टाकणाऱ्या पक्षाचे सदस्य तिथे उपस्थित होते. तक्रारदाराने सांगितले की तो रेव्हेन्यू स्टॅम्प घेण्यासाठी बाहेर आला आहे. तक्रारदार आणि पीडब्लू-2 पुन्हा रेव्हेन्यू स्टॅम्पसह अपीलकर्त्याच्या कार्यालयात परत गेले. त्यानंतर अपीलकर्त्याने रेव्हेन्यू स्टॅम्प चिकटवून पावती तयार केली. पावतीच्या प्रतीवर तक्रारदाराची स्वाक्षरी घेण्यात आली. त्यानंतर अपीलकर्त्याने कपाटातून धनादेश/डी. डी. काढला आणि तक्रारदाराने रक्कम आणली आहे का हे पुन्हा विचारले. त्यानंतर तक्रारदाराने त्याच्या उजव्या हाताचा वापर करून शर्टच्या खिशातून रु.1500/- ची रक्कम काढली. त्यानंतर अपीलकर्त्याने तक्रारदाराकडून ही रक्कम घेतली. त्यानंतर अपीलकर्त्याने नोटा मोजल्या आणि ड्रॉवरमध्ये ठेवल्या. त्यानंतर अपीलकर्त्याने (अनुदानाच्या रकमेचा) धनादेश/डीडी तक्रारदाराकडे सुपूर्द केला. तक्रारदाराने धनादेश/डी. डी. स्वीकारला आणि शर्टच्या खिशात ठेवला.

9.1 पीडब्लू-1 ने पुढे म्हटले आहे की तक्रारदार नंतर कार्यालयातून बाहेर आला आणि ठरलेला संकेत दिला. छापा टाकणाऱ्या पक्षाचे इतर सदस्य कार्यालयात आले आणि तक्रारदाराला बाहेर थांबण्यास सांगितले. सुमारे अर्ध्या तासानंतर तक्रारदाराला पुन्हा आत बोलावण्यात आले. तक्रारदाराचे हात आणि शर्टचा खिसा तपासला गेला जे अतिनील दिव्याच्या खाली निळे चमकताना आढळले आणि लाचेची रक्कम तक्रारदाराच्या

खिशातून गायब होती. लाच रकमेचा सीलबंद लिफाफा न्यायालयात उघडण्यात आला. तक्रारदाराने नोटा आणि पावती ओळखली.

9.2 पीडब्लू-1 ने त्याच्या उलटतपासणीत कबूल केले की त्याचे त्याचा भाऊ नाथा दत्तू बांबलेशी चांगले संबंध आहेत. या नाथाने 1997 ते 2001 या कालावधीसाठी मत्स्यव्यवसाय कंत्राट मिळवले होते. त्याचे मासेमारीचे जाळे ओडहापचे आहे. ओडहाप जाळे चालवण्यासाठी किमान 10 व्यक्तींची आवश्यकता असते. एका व्यक्तीसाठी परवाना शुल्क रु. 200/- आहे आणि नाथाचा करार मार्च 2001 मध्ये संपुष्टात आला. मात्र, त्यानंतरही त्याने माणिक-डोह धरणात मासेमारीचे काम केले. माणिक- डोह धरणात मासेमारी करणाऱ्या सर्व व्यक्तींना परवाना घेणे आवश्यक असल्याची माहिती देण्यात आली होती. 01/04/2001 नंतर त्याच्याकडे मासेमारी करण्याचा परवाना नव्हता. जुन्नर कार्यालयातील शिपायांनी नाथा आणि दत्तू यांची नौका आणि जाळी जप्त केली होती. ते जुन्नर कार्यालयात गेले होते आणि त्यांनी बोट आणि जाळी सोडण्याची विनंती केली होती, जी सोडली गेली. त्यांनी मासेमारीचा परवाना घेण्याचे आश्वासन दिले होते. आश्वासनानंतर बोट आणि जाळी सोडण्यात आली. तो रफीक बाबूमिया शेख नावाच्या एका व्यक्तीला ओळखत होता, जो चकस्मान धरणात मासेमारी करत होता.

9.3 पीडब्लू-1 ने पुढे कबूल केले की 16/05/2001 रोजी जेव्हा तक्रारदार आणि पीडब्लू-2 अपीलकर्त्याच्या कार्यालयात गेले, तेव्हा माणिक-डोह धरण आणि चकस्मान धरणासाठी परवान्याच्या वितरणाचे काम प्रगतीपथावर होते. जेव्हा तक्रारदार आणि

पीडब्लू-2 अपीलकर्त्याच्या कार्यालयाच्या आत गेले, तेव्हा रफीक बाबूमिया शेख अपीलकर्त्यापुढे बसला होता. ते त्याचे संभाषण ऐकू शकत होते. सदर दिवशी रफीक बाबूमिया शेखने परवाना शुल्काची रक्कम भरली आणि परवाना मिळवला. 45 मिनिटांच्या कालावधीत, जेव्हा ते अपीलकर्त्याबरोबर होते, तेव्हा ते परवान्याबद्दल बोलत होते आणि तक्रारदाराने अपीलकर्त्याला सांगितले की तो परवाना घेण्यासाठी आला आहे. अपीलकर्त्याने त्याच्या दोन्ही हातांनी नोटा मोजल्या. तक्रारदार आणि पीडब्लू-2 यांनी रकमेची पावती मागितली आणि अपीलकर्त्याने त्यांना आणखी रु. 500/- ची रक्कम आणण्यास सांगितले-आणि त्यानंतर पावती दिली जाईल. उलटतपासणीत, पीडब्लू-1 ने कबूल केले की त्याने डीडी (अनुदान) त्याच्या पॅटच्या डाव्या बाजूच्या खिशात ठेवला होता.

10. पीडब्लू-2 पंच यांनी त्यांच्या सर - तपासणीत सुरुवातीला तक्रार वाचणे, सापळा तयार करणे आणि छापा टाकणाऱ्या पक्षासोबत जुन्नर कार्यालयात जाण्याबद्दल सांगितले आहे. त्यांनी सांगितले की दुपारी 3.15 च्या सुमारास ते जुन्नर कार्यालयात पोहोचले. तो आणि तक्रारदार अपीलकर्त्याच्या कार्यालयात गेले. अपीलकर्ता कार्यालयात उपस्थित होता. अपीलकर्त्याने तक्रारदाराला बाहेर थांबण्यास सांगितले. तो आणि तक्रारदार एका बाकावर बसले. सुमारे अर्ध्या तासानंतर, अपीलकर्त्याने त्यांना आत बोलावले. त्यानंतर अपीलकर्त्याने तक्रारदाराला त्याने रक्कम आणली आहे का असे विचारले. तक्रारदाराने उत्तर दिले की त्याने रक्कम आणली आहे. अपीलकर्त्याने

तक्रारदाराला 1/- रुपयाचे रेव्हेंयू स्टॅम्प आणण्यास सांगितले. तो आणि तक्रारदार 1/- रुपयांचे रेव्हेंयू स्टॅम्प खरेदी करण्यासाठी कार्यालयाबाहेर आले जेथे ते छापा टाकणाऱ्या पक्षाच्या इतर सदस्यांना भेटले. त्यानंतर ते 1/- रुपयांचे रेव्हेंयू स्टॅम्प घेऊन कार्यालयात गेले. अपीलकर्त्याने त्यांना खुर्च्या दिल्या आणि पावती तयार केली. अपीलकर्त्याने पावतीवर तसेच कार्बन प्रतीवर तक्रारदाराची स्वाक्षरी घेतली. त्यानंतर अपीलकर्त्याने रक्कम भरण्यास सांगितले. त्यानंतर तक्रारदाराने त्याच्या उजव्या हाताने शर्टच्या खिशातून लाचेची रक्कम काढली आणि ती अपीलकर्त्याकडे सुपूर्द केली, ज्याने ती स्वीकारली, त्याच्या दोन्ही हातांनी नोटा मोजल्या आणि नोटा ड्रॉवरमध्ये ठेवल्या. त्यानंतर अपीलकर्त्याने डीडी तक्रारदाराकडे सुपूर्द केला. तक्रारदाराने डी. डी. स्वीकारला आणि त्याच्या पॅटच्या खिशात ठेवला.

10.1. पीडब्लू-2 ने पुढे सांगितले की तक्रारदार बाहेर गेला आणि छापा टाकणाऱ्या पक्षाच्या सदस्यांना इशारा दिला. छापा टाकणारी पार्टी कार्यालयाच्या आत आली. पोलीस निरीक्षकाने स्वतःची ओळख दिली आणि पीडब्लू-2 ला विचारले की रक्कम कुठे ठेवली आहे. पी. डब्ल्यू.-2 ने त्याला सांगितले की ते ड्रॉवरमध्ये ठेवले आहे. त्यानंतर पोलिसांनी अपीलकर्त्याच्या हातांची तपासणी केली आणि उजव्या हाताच्या बोटांवर निळसर चमक दिसून आली. लाच देण्याची रक्कम ड्रॉवर मधून घेतली गेली होती. बँक नोटांवरील नंबर सापळ्यापूर्वीच्या पंचनाम्यातील नंबरांशी जुळले होते. या नोटा अतिनील किरणांखाली तपासल्या गेल्या आणि त्या निळ्या रंगाच्या चमकदार

आढळून आल्या. नोटा जप्त करताना तक्रारदार कार्यालयाबाहेर उभा होता . त्यानंतर त्याला आत बोलावण्यात आले आणि त्याचे हात आणि कपडे तपासण्यात आले जे चमकदार निळे आढळले. तक्रारदाराकडे डी. डी. सापडला.

10.2. उलटतपासणीत, या साक्षीदार पीडब्लू-2 ने कबूल केले आहे की दुपारी 3:30 वाजता जेव्हा तो आणि तक्रारदार यांनी अपीलकर्त्याच्या कार्यालयात प्रवेश केला, तेव्हा एक मुसलमान व्यक्ती कार्यालयात बसली होती आणि सुमारे दीड तासांच्या कालावधीत तक्रारदारांमध्ये बोलणी सुरू होती आणि ते प्रगतीपथावर होते. तक्रारदार आणि आरोपी-अपीलकर्ता यांच्यातील संभाषण परवाना, मत्स्यव्यवसाय, पावती आणि ओडहाप जाळ्याबाबत होते. तक्रारदाराकडे सापडलेला डी. डी. अतिनील दिव्याच्या खाली तपासला असता निळ्या रंगाचा चमकत नव्हता. डी. डी. दुमडण्यासाठी तक्रारदाराने दोन्ही हात वापरणे आवश्यक असल्याचे त्याने कबूल केले.

11. पीडब्लू-3 मंजूरी देणाऱ्या प्राधिकरणाने उलटतपासणीत कबूल केले आहे की तक्रारदाराकडे जाळ्याच्या दिवशी मासेमारीचा परवाना नव्हता आणि कोणताही लाभ मिळण्यापूर्वी परवाना मिळवण्याचा आग्रह धरणे हे अपीलकर्त्याचे कर्तव्य होते. त्यांनी मान्य केले की संबंधित वेळी असलेल्या नियमानुसार, परवाना शुल्क प्रति व्यक्ती रु. 200/- होते आणि ओडहाप नेटसाठी किमान 8-10 व्यक्ती आवश्यक आहेत. त्याने कबूल केले की फेब्रुवारी 2002 मध्ये, आरोपी अपीलकर्त्याने तक्रारदाराकडून परवाना

शुल्कासाठी रु.1500/- मिळवल्याचे निवेदन केले होते आणि तक्रारदाराने रु. 500/- ची उर्वरित रक्कम आणणार असल्याचे सांगून कार्यालयातून बाहेर पडला होता.

12. पीडब्लू-4 तपास अधिकाऱ्याने तक्रारदाराची तक्रार लेखी स्वरूपात कमी करणे, पंचांना बोलावणे, त्यांना सापळा लावण्याची प्रक्रिया समजावून सांगणे आणि सापळा लावण्यापूर्वी पंचनामा नोंदवणे याबद्दल सांगितले आहे. त्यानंतर तक्रारदार आणि पीडब्लू-2 अपीलकर्त्याच्या कार्यालयात गेले आणि पीडब्लू-4 आणि इतर पंच आणि छापा टाकणाऱ्या पक्षाचे इतर सदस्य बाहेर थांबले. संध्याकाळी 4:30 च्या सुमारास तक्रारदार आणि पीडब्लू-2 कार्यालयाबाहेर आले आणि त्यांनी सांगितले की ते 1/- रुपयाचे रेव्हेंयू स्टॅम्प खरेदी करण्यासाठी बाहेर आले आहेत. ते दोघेही रेव्हेंयू स्टॅम्प घेऊन अपीलकर्त्याच्या कार्यालयात गेले. संध्याकाळी 5 वाजण्याच्या सुमारास तक्रारदार बाहेर आला आणि त्याने संकेत दिला. ताबडतोब, पीडब्लू-4 आणि पंच क्रमांक 2 आणि सापळा पार्टीतील सदस्य अपीलकर्त्याच्या कार्यालयाच्या आत गेले. तक्रारदाराला बाहेर थांबण्यास सांगण्यात आले. पीडब्लू-2 ने अपीलकर्त्याकडे बोट दाखवले आणि सांगितले की त्याने लाच रक्कम स्वीकारली आहे जी ड्रॉवरमध्ये ठेवली आहे. नंतर पीडब्लू-4 ने स्वतःची ओळख करून दिली. अपीलकर्ता घाबरला आणि थरथरत होता. याचिकाकर्त्याने त्याचे नाव उघड केले. पीडब्लू-4 आणि सापळा पार्टीच्या इतर सदस्यांचे हात आणि कपडे तपासण्यात आले. निळ्या रंगाची चमक दिसून आली नाही. अपीलकर्त्याच्या हातांची तपासणी करण्यात आली. त्याच्या बोटांवर आणि तळव्यावर

निळ्या रंगाची चमक दिसून आली. पीडब्लू-2 ने ड्रॉवरमधून लाचेची रक्कम काढली. नोटांवरील क्रमांकांची तपासणी केली गेली आणि सापळा -पूर्व पंचनाम्याशी जुळवून पाहिले गेले. तक्रारदाराला कार्यालयाच्या आत बोलावण्यात आले. त्याचे हात आणि कपडे तपासण्यात आले. तक्रारदाराच्या बोटान्वर आणि त्याच्या शर्टच्या खिशावर निळ्या रंगाची चमक दिसून आली. तक्रारदाराच्या पॅटच्या डाव्या खिशात, रु. 3000/- (अनुदानाची रक्कम) चा डीडी सापडला. लाचेची रक्कम तक्रारदाराकडे उपलब्ध नव्हती.

12.1 उलटतपासणीत, पीडब्लू-4-तपास अधिकाऱ्याने कबूल केले की डीडीची अतिनील प्रकाशात तपासणी करण्यात आली आणि त्यावर निळसर चमक आढळली नव्हती. या साक्षीदाराने उलटतपासणीत सांगितले आहे की, अपीलकर्त्याने तक्रारदाराची स्वाक्षरी मिळवण्यासाठी पावती तयार केली आणि त्यानंतर तक्रारदाराकडे डी. डी. सोपवला. त्यानंतर, अपीलकर्त्याने लाच रकमेची मागणी केली आणि तक्रारदाराने ती दिली. त्याने असेही म्हटले आहे की अपीलकर्त्याने नंतर तक्रारदाराला डी. डी. दिला ज्याने तो गुंडाळला आणि शर्टच्या आतील खिशात ठेवला. ही माहिती पीडब्लू-2 आणि तक्रारदाराने दिल्याची कबुली त्याने दिली. त्यांनी कबूल केले की तक्रारदार आणि पीडब्लू-2 दीड तास अपीलकर्त्याच्या कार्यालयात असताना, कोणतीही तिसरी व्यक्ती अपीलकर्त्याच्या कार्यालयात आली नव्हती किंवा बाहेर गेली नव्हती.

13. सर - तपासणीत केलेल्या उपरोक्त विधानांवरून तसेच उलटतपासणीतील कबुलीवरून, एक गोष्ट निश्चित आहे की अनुदानाच्या रकमेच्या रु.3000/- च्या डीडीवर

अँथ्रॅसीनची पावडर माखलेली आढळली नाही. त्यामुळे, अभियोग पक्षाचे हे प्रकरण शक्य नाही की लाचेची रक्कम अपीलकर्त्याला दिल्यानंतर, अनुदानाच्या रकमेचा डी. डी. देण्यात आला. अभियोग पक्षाने दावा केलेल्या घटनाक्रमाचा विचार केला असता, तर जर लाचेची रक्कम तक्रारदाराने त्याच्या खाशातून काढली, अपीलकर्त्याला दिली, ज्याने ती दोन्ही हातांनी मोजली आणि ड्रॉवरमध्ये ठेवली आणि त्यानंतर अनुदान रकमेचा डी. डी. तक्रारदाराकडे सुपूर्द केला , तर अपीलकर्ता तसेच तक्रारदार या दोघांच्या हातावरील अँथ्रॅसीन पावडर डी.डी. च्या संपर्कात आली असती आणि तो दूषित झाल्याचे आढळून आले असते. तथापि, डीडी स्वच्छ असल्याचे आढळून आले आहे, म्हणून रु.1500/- ची रक्कम स्वीकारण्यापूर्वी अपीलकर्त्याने अनुदानाची रक्कम निश्चितपणे जारी केली होती.

14. तक्रारदाराने सांगितले आहे की त्याने डीडी त्याच्या शर्टच्या खाशात ठेवला. उलटतपासणीत त्याने कबूल केले की तो त्याच्या पॅटच्या खाशात ठेवला होता. मात्र पीडब्लू-2 पंचाने म्हटले आहे की डीडी तक्रारदाराच्या पॅटच्या खाशात ठेवण्यात आला होता.

15. कोणत्याही परिस्थितीत, डी. डी. तक्रारदाराच्या शर्टच्या खाशात किंवा पॅटच्या खाशात ठेवला, अभियोग पक्षाच्या म्हणण्यानुसार, तक्रारदाराने लाच दिल्यानंतर तो ठेवला जो अँथ्रॅसीनच्या पावडरने माखला होता. त्यामुळे, घटनाक्रमाबाबतचे अभियोग पक्षाचे प्रकरण अजिबात विश्वासाह नाही.

16. त्यामुळे प्रश्न उरतो तो म्हणजे रु.1500/-ची रक्कम अपीलकर्त्याने कोणत्या हेतूसाठी स्वीकारली होती. तक्रारदाराने त्याच्या उलटतपासणीत कबूल केले आहे (ज्याची कबुली न्यायचौकशी न्यायमूर्तीद्वारे विचारात घेतली आहे आणि आक्षेपित निकालाच्या परिच्छेद 16 मध्ये स्थानिक भाषेत पुनरुत्पादित केली आहे) की जेव्हा त्याने अपीलकर्त्याला रु. 1500/- दिले, तेव्हा अपीलकर्त्याने ते मोजले आणि तक्रारदाराने उक्त रकमेची पावती मागितली, ज्यानंतर अपीलकर्त्याने सांगितले की तक्रारदाराने आणखी रु. 500/- द्यावे आणि रु. 2000/- ची पावती घ्यावी. तक्रारदाराची ही कबुली पूर्णपणे घातक आहे. कोणतीही व्यक्ती त्याच्या शुद्धीत लाच रकमेची पावती मागणार नाही. अशी पावती मागितली आहे असे गृहीत धरून, कोणताही सरकारी अधिकारी आणखी काही पैसा देण्यास सांगणार नाही आणि नंतर लाच रकमेसाठी एकत्रित पावती जारी करेल. तक्रारदाराच्या या कबुलीमुळे माझ्या मनात, अभियोग पक्षाच्या प्रकरणाबद्दल वाजवीपेक्षा अधिक शंका निर्माण होते, की ही रक्कम लाच म्हणून स्वीकारली गेली होती, विशेषतः जेव्हा अनुदानाची रक्कम डी. डी. जारी केल्याचे आढळून आले आणि कथित लाच रकमेस स्पर्श करण्यापूर्वी तक्रारदाराकडे सुपूर्द केली गेली . पुनरावृत्तीच्या किंमतीवर, हे लक्षात घेणे आवश्यक आहे की अनुदानाच्या रकमेचा डी. डी. अँड्रॅसीन पावडरच्या कोणत्याही अंशाशिवाय स्वच्छ आढळला आहे.

17. तक्रारदाराने कबूल केले आहे की त्याचा भाऊ नाथाकडे मत्स्यव्यवसाय करार होता जो रद्द करण्यात आला होता. त्यांनी पुढे कबूल केले आहे की, खात्याने

नाथाचे जाळे आणि बोट जप्त केली होती , जी परवान्याचे नूतनीकरण करण्याच्या त्यांच्या आश्वासनावरून सोडले गेले होते. ओडहाप जाळ्यावर काम करणाऱ्या मासेमारी पथकात 8 ते 10 व्यक्ती असतात आणि संबंधित वेळी प्रति व्यक्ती परवाना शुल्क रु. 200/- होते, हे देखील त्यांनी मान्य केले आहे. हे सर्व कबुलीजबाब अशा परिस्थितिकडे जोरदारपणे निर्देश करतात की सुमारे 10 व्यक्तींच्या मासेमारी पथकाच्या परवाना शुल्कासाठी रु. 2000/- ची रक्कम द्यावी लागणार होती, ज्यासाठी तक्रारदार आणि अपीलकर्ता यांच्यात घटना घडली त्या काळात कबूल केल्याप्रमाणे दीर्घकाळ चर्चा सुरू होती. जोपर्यंत रु. 1500/- स्वीकारण्याच्या उद्देशाचा संबंध आहे तर, त्याच्या पावतीची मागणी करणे आणि पावती देता यावी म्हणून रु. 500/- अतिरिक्त मिळविण्याची पुढील सूचना- यामुळे उद्देशाबद्दल गंभीर शंका निर्माण होतात. अशा संशयाचा लाभ अपीलकर्त्याला द्यावा लागेल.

18. आक्षेपित निकालाचे अवलोकन (परिच्छेद 19) असे दाखवते की अनुदान रकमेचा डी. डी. शुद्ध असल्याचे आणि अँथ्रासीन पावडरने दूषित नसल्याचे आरोपीच्या विद्वान वकिलांनी केलेल्या युक्तिवादाची विद्वान न्यायचौकशी न्यायाधीशांना जाणीव होती. तथापि, विद्वान न्यायचौकशी न्यायाधीशांनी मात्र याचा अजिबात विचार केला नाही. 7 ते 8 महिन्यांनंतर निवेदन दाखल करण्याबाबत अपीलकर्त्याने केलेला बचाव हा विचारानंतरचा होता आणि असे मानले गेले की 9 ते 10 व्यक्तींनी परवाना शुल्क भरण्यासाठी तक्रारदाराला प्रत्येकी रु. 200/- ची रक्कम दिली होती हे दाखवण्यासाठी

अभिलेखावर काहीही नाही. या कारणास्तव विद्वान न्यायचौकशी न्यायाधीशांनी यावर विश्वास ठेवण्यास नकार दिला आहे की, रु. 1500/-तक्रारदाराने परवाना शुल्काच्या कायदेशीर मोबदल्यासाठी दिले होते. लक्षात घेण्यासारखी बाब म्हणजे कायदेशीर मोबदला देण्याचे प्रकरण विश्वासाह आहे की नाही ही एक गोष्ट आहे ; तथापि तक्रारदाराने भरलेल्या रु. 1500/- च्या पावतीची मागणी केल्याची कबुली दिल्याने निर्माण झालेली गंभीर शंका ही दुसरी गोष्ट आहे.

19. माझ्या मते, तक्रारदाराची कबुली आणि डी.डी. स्वच्छ असल्याचे, अँथ्रॅसीनची पावडर लावलेल्या नोटांना स्पर्श करण्यापूर्वीच सुपूर्द केले गेले आहेत, हे पैलू निर्दोष असल्याचे आढळून आले आहेत, त्यामुळे अभियोग पक्षाच्या विरोधात तीव्र शंका निर्माण होते, ज्याचा विचार न्यायचौकशी न्यायालयाने करायला हवा होता.

20. या परिस्थितीत, संशयाचा लाभ अपीलकर्त्याला दिला गेलाच पाहिजे आणि त्यामुळे हस्तक्षेप करण्यासाठी हे योग्य प्रकरण आहे. त्यानुसार, अपील यशस्वी होते आणि पुढील आदेश पारित केला जातो.

(ए) फौजदारी अपील क्र. 965/2004 मान्य करण्यात येते.

(बी) विशेष खटला क्रमांक 14/2002, मध्ये भ्रष्टाचार प्रतिबंधक

कायद्यांतर्गत विशेष न्यायाधीश, पुणे यांनी 23/07/2004 रोजी दिलेला

निकाल आणि आदेश, ज्यामध्ये अपीलकर्त्याला दोषी ठरवत शिक्षा

ठोठावण्यात आली होती, तो रद्द केला जातो. अपीलकर्त्याला सर्व आरोपांमधून निर्दोष मुक्त करण्यात येत आहे.

(सी) अपीलकर्त्याला भारतीय नागरिक सुरक्षा संहिता, 2023 च्या कलम 481 अंतर्गत (फौ. प्र. संहितेच्या कलम 437 ए शी संबंधित) दोन महिन्यांच्या कालावधीत रु. 15,000/- चे वैयक्तिक बंधपत्र सादर करण्याचे निर्देश देण्यात आले आहेत, जेणेकरून अपील दाखल करण्यात आले तर तो हजर राहील.

(न्यायमूर्ती एम. एम. साठ्वे)

अस्वीकरण

"या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याचा/तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरिता वापर करता येणार नाही. तसेच, इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणीकरिता वैध मानला जाईल".